

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Бошковића Радосава* (Београд),
д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.* (Скопље), д-ра *Нахшигала*
Рајка (Љубљана), д-ра *Раковића Франа* (Љубљана), д-ра *Скока Петра*
(Загреб), д-ра *Шевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васе*
(Скопље), д-ра *Хрстић Маџа* (Загреб)

XVIII КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1949—1950

ЈЕДАН ОГЛЕД НАШЕГА ГОВОРА ИЗ ОРАХОВЦА У ПОДРИМИ КОД ПРИЗРЕНА

У лето 1932 године пружила ми се беше прилика да посетим текију халветиског реда у Ораховцу код Призрена. Становници ове варошице, и православни и муслимани, говоре једним српским дијалектом који је у неку руку средина између говора Метохије са Косовом с једне и Призрена с друге стране, другим речима тај њихов језик је готово нека механичка мешавина говора козовско-метохиског и јужноморавског.

Наш се народ из Јужне или, како се раније звала, Старе Србије почео да сели још од времена, кад су је Турци освојили, али навелико је он почео да напушта свој завичај и да бежи на север преко Саве и Дунава од времена сеобе патријараха пећких: Арсенија III Црнојевића и Арсенија IV Јовановића Шакабанде.

На напуштене се и испражњене земље призренске епархије тада спустише арбански горштаци и под њиховим притиском заостало српско становништво у Подрими, као и у неким другим крајевима у тој области, поче да прима Ислам, најпре спорадично, па кад су зулуми и анархија пресилили, тад је народ и масовно почео прелазити у турску веру, а свој језик местимице занемаривати и све чешће се служити језиком арбанашким.

Док су турски освајачи веровали у лојалност српскога народа, они нису гушили српски језик, али откако у српски народ изгубише поверење, откад је наш народ почео да узима активно учешће противу Турака уз турске непријатеље с оружјем у руци, Турци су систематски почели сејати мржњу између Срба и Арбанаса. Нарочито је наш језик био мрзак владајућим Турцима и неким арбанашким племенима, која су прелазећи у Ислам, пригрлила и турску политику мржње према Србима, откако је крајем XVIII и почетком XIX века српски народ дуж аустријске границе и у Црној Гори почео да се диже на оружје противу турских угњетача.

За угушивање Карађорђевог устанка у Шумадији Турска је употребила поред других и муслимане из призренског, дукађинског и вучитрнског санцака, као што је за угушивање побуне у Црној Гори слала војску из санцака скадарског и дукађинског

поред муслимана из Херцеговине и Босне. Тако је Турска закрвила најближе суседе: Арбанасе и Србе. Та се мржња још више појачала откако су створене аутономне кнежевине српске, Србија и Црна Гора и кад је велики број муслиманских мухацира са арбанашким матерњим језиком из Србије и Црне Горе нашао склониште по Косову, Подрими, Дукађину и Метохији. Мржња која је и дотле била велика, сад се разбуктала у борбу до истраге. И тада се наш народ у поменутих крајевима нашао у неизмерно тешким и мучним приликама. Ко није могао зло да поднесе или је водио борбу и у тој свакодневној борби гинуо, или је напуштао завичај и селио се у Србију, или се, да је тако назовемо, неком врстом националне мимикрије почео да прилагођава новоствореним приликама и владајућим елементима. Почело се са језиком, ношњом. Најпре су људи почели да крију свој језик. На јавним местима, по путевима, у чаршији, људи су се трудили да говоре језиком већине исламске вере. Матерњи језик су још само код куће употребљавали. Тако је нешто морало бити и у Ораховцу. У интерном, међусобном саобраћају муслимани ораховачки чували су свој матерњи језик српски, а ван куће су се служили арбанашким језиком.

Сл. 1. — Халветиска текија у Ораховцу.

Оно што се још мало где у Старој Србији може наћи, сачувало се у Ораховцу. И православни и муслимани у Ораховцу чувају своја стара презимена и то би требало да буде нарочити предмет испитивања да се објасни шта је био узрок томе појаву,

то утолико пре што, колико ја знам, ништа слично не налазимо у околним селима те области. Многи ће можда рећи да се то могло десити под утицајем државних, управних власти од ослобођења тих крајева од турске власти. Међутим тај случај није. Облик њихових презимена је стар, много старији од ослобођења тих крајева од турских власти. Него да не би скептици помислили да ја говорим оно што ми је мило, ја ћу овде навести у потврду своје тврдње такве доказе којима се не може учинити никакав приговор и с којима ће се морати сложити како Турци тако и Арбанаси.

Приликом моје поменуте кратке посете текији халветиској у Ораховцу, ја сам међу текиским рукописним турским књигама нашао једну у којој је дервиш те текије, неки по имену Садулах, син Нијазије сина шеиха Хајдара, сина шеиха Сулејмана, сина Ејубова, како је сам на једноме месту те књиге записао турски арапским словима: *bin iki yuz elli sekiz senesinde Pent-name¹⁾ okumişim, derviş Sadul-lah*. Т.ј. 1258 године читао сам (или учио) књигу звану Поуке (савети), Дервиш Садулах, а та хиџирска година почела је 12-II-1842 године по нашем рачунању, дакле, како се види, пре више од сто година. Према томе, тај дервиш Садулах бележио је у поменутој књизи важне догађаје по његовом схватању, слично како су и наши калуђери писали летописе свога манастира. У тој књизи нашао сам неколико записа који потврђују моје тврђење. Те записе наводим онако како их је дервиш Садулах записао, мењајући у њима само арапска писмена садашњом турском латиницом из разлога што у Београду нема арапских слова. Поред оригинала поређаних хронолошким редом, за сваки запис који се овде наводи даје се и његов дословни превод на српски.

1 (Бр. 30): *Süleyman ibni Mahmud Ramak²⁾ tütün ekmege başlamışdır. Senne 1250.³⁾* Т.ј. Сулејман син мула Махмуда Рамаћа²⁾ почео је да сеје дуван године 1250.³⁾

2 (Бр. 4): *Süleyman ibni mula Mahmud ibni usta Mehmed Ramak medreseye gitdigi tarih senne 1254 zilkade yevm 25.⁴⁾* Тј. 25 дана месеца зилкаде године 1254⁴⁾, датум када је Сулејман син мула Махмуда сина мајстора Мехмеда Рамаћа пошао у медресу.

1) *Pent-name*, свакако мисли на Савете Атарове, која се књига зове *Pent Atar*.

2) Ових *Рамаћа* 1932 године у Ораховцу је било још шест кућа.

3) Почела 10-V-1834 год. по нашем рачунању.

4) 17-XII-1843 по нашем рачунању.

- 3 (Бр. 35): Bin iki yüz elli dokuz senesinde.¹⁾ Potočanli Eyyub ibni Ismail beride (?) gelmişdir senne 1259. Т.ј. године 1259¹⁾ овамо је дошао Ејуб син Исмаила Поточанца год. 1259.
- 4 (Бр. 2): Bin iki yüz elli dokuz senesinde²⁾ Halil ibn-il-haci Ömer el haci Arslan Kalaycik³⁾ hanesini satun almış dir senne 1258 kânuni sani ikinci gününde⁴⁾. Т.ј. године 1259²⁾ Халил син хаџи Омера купи кућу хаџи Арслана Калајџића³⁾ године 1258 другога јануара.⁴⁾
- 5 (Бр. 15): Bin iki yüz altmış alti sennesinde ramazani şerif ruzi Petrovdan⁵⁾ evvel bir gün⁶⁾ duhul eylemiş dir. Ve Grlik⁷⁾ suyi gelen mahi temiz ibtidasına⁸⁾ kadar Abd-ul-lah aganın degirmeni dönmişdir ki Vrela⁹⁾ yanındadır. Yukari deli Bekir aganın degirmeni temiz on ikisine kadar¹⁰⁾ dönmişdir. Ve Sadik Grbik ramazanin ibtidasında yeni haneye ki Harmanlara çıkmışdir.

Ve şevalin yigirmi birinci güninde Ferhad Şarko ve derviş Zübeir Balçe haneler degışdirdiler.

Ve agustosin beş on günde Pirzerine müşir paşa. Ismail paşa gelmişdir. Pirzerin sancak başi¹⁸⁾ olmuştur.

Rahofçada Mahmud Faris aga zabıt gelmişdir.

Ve Grlik suyunin çeşmeleri... Т.ј. године 1266 часни рамазан беше наступио један дан пре Петрова дана. Вода Грлића је надолазила све до почетка јула месеца и окретала је воденицу Абдулах аге која је код Врела. Горе воденица делије Бећира радила је све до 12 јула.

1) Почела 1-II-1843 по нашем рачунању.

2) Почела је 1-II-1813 по нашем рачунању.

3) За ове Калајџиће рекоше ми у текији да су се отселили у Мисир.

4) 2-I-1258 одговара 2-I-1843 по нашем рачунању.

5) У тим крајевима Петровдан турски се каже Петров, овде је употребљен суфикс после Петров, *Петровдан*, од Петрова дана.

6) Рамазан хиџр. 1266 године почео је 11-VII-1850 године рачунајући по грегоријанском календару. Петровдан био је те године 29 јуна рачунајући по јулијанском календару. Према томе добро је дервиш записао, поменута хиџр. година донста је настала 28-VII-1850 год. после заласка сунчева.

7) Тако се зове врело у Ораховцу испод цркве. Зими надође велика вода, а лети пресуши. Испод Грлића је поток Врело који никада не пресушује, мада воду добија из Грлића.

8) Хоће да каже до 1 јула месеца ове исте године.

9) Види напомену број 7.

10) Хоће рећи до 12-VII ове исте године.

Садик Грбић¹⁾ у почетку месеца рамазана²⁾ усели се у нову кућу која је на Гувнима.

21 дана месеца шевала³⁾ променише куће Ферхад Шарко⁴⁾ и дервиш Зубеир Балче.⁵⁾

За време од петог до десетог августа⁶⁾ дође у Призрен мушир паша⁷⁾ Исмаил паша. Постаде глава Призренског санцака.⁸⁾

У Ораховац дође забит⁹⁾ Махмуд Фарис ага.
Чесме воде Грлића¹⁰⁾...

6 (Бр. 16): Bin iki yüz altmış alti sennesinde¹¹⁾ mahi agustosın yigirminci gününde Said Balık¹²⁾ vefat etmiş dir. Ve ertesi günü Murad ibni Ismail Gerikte(?) vefat etmiş dir. Allah rahmet eyleye, amin! Т.ј. двадесетого дана месеца августа године 1266¹¹⁾ умре Саид Балић¹²⁾, а сутра дан Мурад син Исмаилов престаи се у Гирику (Герик? Гирид?) — Бог да их прости, амин!

7 (Бр. 37): Senne 1270¹³⁾ vefati Süleyman Bublik¹⁴⁾ ibni Salih ibni Adem ibni Eyyub mahi teşrini sani yevm 14. Yevmi dernek defn olundi. Т.ј. године 1270¹³⁾ месеца новембра 14 дана умре Сулејман Бубић¹⁴⁾, син Салиха, сина Адема, сина Ејубова. Сахрањен је у уторак.

¹⁾ Грбића је 1932 године била једна кућа у Ораховцу, а друге се куће од тога рода отселиле у село Рогово у Хасу, срез Шарпланински.

²⁾ Т.ј. 11-VII-1850 год. по садашњем нашем рачунању.

³⁾ Одговара 31-VI I-1850 године по нашем рачунању.

⁴⁾ Породица Шарко и 1932 била је жива у Ораховцу.

⁵⁾ За породицу Балче ми тада рекоше у текији да је изумрла.

⁶⁾ Хоће рећи у времену првих десетину дана месеца августа.

⁷⁾ Арапски *müşir*, за важне послове државне одређено лице, овде у значењу нарочитог опуномоћеника, комесар, изванредни изасланик; у турској војсци официр са рангом везира.

⁸⁾ Турски *sancak başı* значи глава санцака, окружни начелник.

⁹⁾ Арапски *zabit* који одржава ред и поредак, овде значи нешто као срески начелник, претставник управне власти.

¹⁰⁾ Реченица прекинута, а хтео је вероватно да говори о чесмама које добијају воду из Грлића.

¹¹⁾ По нашем рачунању 20-VIII-1850 године.

¹²⁾ Ових Балића 1932 године у Ораховцу било је две куће.

¹³⁾ И доиста је 14-XI-1853 године био по Малеровим таблицама уторак. Пада у очи да су ови дервиши као и наши људи рачунали дане и месеце по сунчаном календару. Знају тачно кад је Митровдан (Kasım), Ђурђев Дан, Петров Дан.

¹⁴⁾ О овом роду Бубића нисам тада ништа забележио.

8 (Бр. 14): Bin iki yüz yetmiş sennesinde mahi teşrini saninin yigirmi dördüncü gününde¹⁾ dagda gittiler odun almaga. Ostrozub çıkar, iki kişi Kipti vurur. Ve iki kişi dahi vurur. Ve alti kişi müsliman vurur, ve on iki kişi mecruh oldiler. Biş hefte sonra ol yaradan Fazli Bugarçe²⁾ vefat itdi ve yirinde vurilan Ahmed Hacı Osman oğlu on yaşinde aded bir. Numadan (тако!) Salko,

Sina(n) İstaşik ³⁾	aded	2
Ali Bugarçe	"	3
Said Bugarçe	"	4
Omer Jivan	"	5
Payazid Me(i)şlik	"	6
ve sonra Fazli Bugarçe		7
Bayram İsmik	"	

T.j. двадесет четвртога дана месеца новембра 1270 године¹⁾. Одоше у планину да узму дрва. Изађе Остроzub, па убише два Циганина. Убију затим још двојицу. Исто тако убише шесторицу муслимана, а ранише дванаест особа. Пет недеља после тога од те ране умре Фазли Бугарче²⁾. На месту је био убијен син Ахмеда хаџи Османа, дете од десет година,

Нумадан Салко, Синан Исташић, ³⁾	свега	2
Али Бугарче ⁴⁾	"	3
Саид Бугарче	"	4
Омер Живан ⁴⁾	"	5
Пајазит Ме(и)шлић ⁵⁾	"	6
и после тога: Фазли Бугарче	"	7
Бајрам Исмић ⁶⁾		

9 (Бр. 23): Bin iki yüz yetmiş alti sennesinde mahi agustosin yigirminci gününde Halil ibni Hamza veledi Sadik veledi Mursel Kadro tezevvüic idüb evlenmişdir. Kabile mula Abazovik.

1) T.j. 24-XI-1853 године по јулијанском календару.

2) Од ове породице Бугарче и сад је у Ораховцу жива једна породица.

3) Турски написано презиме Сташић.

4) Ова породица звана Живан, рекоше да се отселила у Призрен.

5) Нисам записао како се ово презиме управо изговара: Мешлић или Мишлић... али је и та породица још жива и у Ораховцу има од тога рода 5—6 кућа.

6) И ових Исмића има у Ораховцу 5 до 6 кућа.

Напомена. — За ово крвопролиће у текији су износили своје мишљње да су главни и стварни кривци били призренски агалари, међу њима коловођа је била породица Јахја-агиња из Призрена.

Т.ј. године 1276, августа месеца двадесетог дана¹⁾ ожени се Халил син Хамзе, сина Садика, сина Мурсела Кадра од рода мула Абазовића.²⁾

Према оваквоме стању ствари, очевидно је да Ораховац, који народ тамо зове Орџавац а Арбанаси Раовец са асимилацијом косовско-метохиском као: *Кџџаник, Кџџаница, ковџаница* и његова околина, можда и цела Подри-
ма, нису врло одавно прешли у исламску веру, нити је ту област арбанашки језик одавно препла-
вио. Досад се знало за жупу Гору у призренском округу да је врло касно, тако рећи наших дана, прешла у турску веру, мада она са променом вере није напустила и свој матерњи језик.

*

Да се има ма и бледа слика тога нашег говора у Ораховцу, овде доносим један одломак мога разговора са Мѐром (Имѐр) Фејзулахом Прѐбсовићем, убогим дервишем халветиске текије у Ораховцу, који ме је уверавао да је онда имао деведесет и шест година. Сад не знам да ли је још у животу. У разговору тада испричао ми је један свој несташлук из младих година који, иако истинит догађај, звучи као обична народна прича. У потврду познате народне мудре изреке да човек може много да поднесе и издржи, Мера Прѐбсовић ми је тај свој доживљај испричао овако:

„Бѐше умрела једна жѐна. „Аде, рекомо, д’йдемо да копѐмо гроб“. Те отѐмо четворџца: ја, Достѐн Шарковић, Цѐна Рабић и Реџѐп Хусић одѐвде од Орџавца. Отѐмо на нѐше грѐбље. Ископѐмо грѐб, па потѐм рекѐше: „Аде да се смејѐмо!“³⁾ Рекѐмо: „Аде, кџ

Сл. 2. — Мѐра (Имѐр) син Фејзулаха Прѐбсовића, убоги дервиш халветиске текије у Ораховцу.

¹⁾ Тачно 20-VIII-1859 год. по нашем рачунању.

²⁾ Ових Мула Абазовића у Ораховцу и сад још има 4 до 5 кућа.

³⁾ Овде глаг. *смејашу се* употребљен је у смислу: шегачити се, шалити се.

ће д'улѣгне у грѣб?" Нйко нѣје смѣја да улѣгне. Рекѣмо: „Да трѣзимо шѣрт, па коме пѣне“. Тѣгли смо слапчиће. Чѣтири слапа.¹⁾ Мѣне ми пѣде. Ја улѣго у грѣб. Пружй се на зѣмљу кѣ што се турѣ (човек) у грѣб. Нарѣдйше ми штйце. Потегнуше зѣмљу, па покрйше грѣба. Пошто покрйше грѣба, почѣју да ми вйкају: „Имѣр Фејзулѣ, али се плѣшиш? Коркма!“²⁾ А ја ѣутйм, они гѣре се смејѣју“.

„Тад рекоше: „Дајте лѣчка воде“. Такѣ имамо адѣт. Тад рекоше: „Ајде да га откријѣмо, море, оће да пѣкне ту“. Па потѣм почѣју земљу да мичѣјујеу сас матйку, сас лопѣту. Мйкоше земљу, те извукѣше јѣдну штйцу. Кад извукѣше јѣдну штйцу, ја седйм усред средѣ. Кад мйкоше ту штйцу, велу: „Он, бре, нѣ бија ѣде“. Кад мйкоше другу штйцу, јопѣт још јѣну мйкоше, ја ѣутйм. Кад мйкоше трѣћу, ѣутйм у средѣ. Кад мйкоше четвѣрту, ја тај тар вйкну: „Вѣв!“ Они пѣполѣгоше тамо тројца. Потем ми рекоше: „Ѧл се уплаши дѣле што си бйја?“ Ја и рекѣ: „Нѣ, нѣсам се уплѣшија“. — „Ѧ ти се ѣзе дуѣн³⁾ да не можеш да уздѣнеш?“ — „Рекѣ: „Нѣ!“

„Меѣер могѣше чѣвѣк много да трѣје“.

„Донѣше потѣм жѣну, те ју закопѣмо“.

Тако ето говоре ораховачки муслимани, код којих су се сачувала и стара породична презимена, како они кажу, имена кабила.

1-ХИ-1948

Б.

Гл. Елезовић

¹⁾ Нисам забележио шта је Прбосовићу значило *слап* и *слапчићи*. Најпре сам мислио да му значи *сламка*, *сламчица*, но сад се види да то није, него да значи оно што вуку они који „трзају шорт.“

²⁾ Тур. не бој се.

³⁾ Реч *духан*, *дуѣн* је арапска и значи *дим*. Овде је употребљена у смислу *дах*, *ваздух*.